AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING FIKRLASH QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

N.M. Oripova - Namangan davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning fikrlash qobiliyatlarini oshirishda shaxmat o‘yini akmeologik yondashuvning samarali vositasi sifatida ishlatilishi va shaxmat orqali tahlil qilish, strategik fikrlash, vaqtni boshqarish, kreativlik, sabr-toqat va qat'iyatlilik kabi qobiliyatlarni rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Akmeologik yondashuv , insonning maksimal rivojlanishi, shaxsning o‘zini o‘zi rivojlantirish, ichki imkoniyatlar, shaxmat o‘yini, tahlil qilish va sintez qilish, fikrlash, mentor.

Akmeologik yondashuv insonning maksimal darajada rivojlanishiga erishish uchun ishlatiladigan nazariy va amaliy metodologiyadir. Bu yondashuvda asosiy e'tibor shaxsning o‘zini o‘zi rivojlantirishiga, uning ichki imkoniyatlarini amalga oshirishga qaratiladi. Talabalarning fikrlash qobiliyatlarini oshirishda akmeologik yondashuv shaxsning intellektual va ruhiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi.Shaxmat o‘yini akmeologik yondashuvda talabalarning fikrlash qobiliyatlarini oshirishda samarali vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Shaxmat o‘yini orqali talaba quyidagi qobiliyatlarni rivojlantirishi mumkin:

Tahlil qilish va sintez qilish qobiliyati: Shaxmat o‘yinida har bir yurishning strategik ahamiyati bo‘lib, har bir qaror talabaning o‘yin natijasiga ta'sir qiladi. Bu talabalarga tahlil qilish va sintez qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi, ya'ni ular turli imkoniyatlarni baholab, eng optimal yechimni topishga o‘rganadilar.

Strategik fikrlash: Shaxmat o‘yinida o‘yinchilar kelajakdagi holatlarni oldindan ko‘ra olishlari, qarorlarni uzluksiz ravishda tahlil qilishlari va o‘z strategiyalarini tuzishlari zarur. Bu esa talabalarning strategik fikrlash va rejalashtirish qobiliyatlarini oshiradi.

Vaqtni boshqarish: Shaxmat o‘yinida vaqtning chegaralanganligi tufayli talaba o‘z vaqtini to‘g‘ri boshqarish, tez va samarali qarorlar qabul qilishni o‘rganadi. Bu esa real hayotda, ayniqsa, o‘qish va ish jarayonlarida vaqtni to‘g‘ri boshqarishning muhim ko‘nikmalarini hosil qiladi.

Kreativlik va ijodkorlik: Shaxmatda doimiy ravishda yangi pozitsiyalar, taktikalar va strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Bu talabaning ijodkorlik va yangicha fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Sabrlilik va qat'iyatlilik: Shaxmat o‘yini ko‘p hollarda uzoq vaqt davom etadigan va murakkab jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Shuning uchun, o‘yin davomida sabr-toqat va qat'iyatlilik zarur. Bu talabalarga doimiy ravishda o‘z maqsadlariga erishish uchun tinimsiz mehnat qilishni o‘rgatadi.

Akmeologik yondashuv doirasida shaxmat o‘yini talabalarga yuqoridagi qobiliyatlarni rivojlantirish, o‘z fikrlash tizimlarini shakllantirish va turli vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilishni o‘rgatish orqali ularga o‘z salohiyatlarini to‘liq amalga oshirishga yordam beradi.Shaxmat o‘yinini o‘qish jarayoniga kiritish, talabalarga nafaqat mantiqiy va analitik fikrlashni rivojlantirishda, balki ular uchun hayotiy ko‘nikmalarni ham taqdim etadi. Bu esa o‘z navbatida, talabaning umumiy rivojlanishiga katta ta'sir ko‘rsatadi. Akmeologik yondashuv – bu odamning ideal professional holatini o‘rganadigan va rivojlantiradigan ilmiy-psixologik yo‘nalishdir. Akmeologiya asosan shaxsiy va professional rivojlanish, o‘z-o‘zini o‘rganish va yaxshilashga asoslanadi.

Talabalarning analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda akmeologik yondashuvni qo‘llash, ularning o‘zgaruvchan va murakkab dunyoqarashini shakllantirishga yordam beradi. Mana akmeologik yondashuv asosida talabalarning analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari:

Talabalarga o‘zlarining shaxsiy va akademik maqsadlarini belgilashga yordam berish. Har bir talaba uchun o‘ziga xos rivojlanish rejalari tuzish, ular analitik fikrlashni qanday rivojlantirish kerakligini o‘zlari aniqlashlari uchun imkoniyat yaratadi.

Reflektiv mashqlar: Talabalar o‘z faoliyatini tahlil qilib, o‘z-o‘zini baholash va kelajakdagi ishlarini qanday yaxshilash mumkinligini ko‘rib chiqadilar. Bu metod orqali talabalar muammolarni tahlil qilish va yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantiradilar.

Muammoli o‘rgatish usullari.

Mushaklarni mashq qilish: Talabalarni murakkab masalalarni yechishga undash va ularni samarali hal qilishda izlanish va ijodkorlikni rag‘batlantirish. Akmeologik yondashuvda, talabalar o‘quv jarayonida real hayotdan olingan muammolarni hal qilishga qaratilgan faoliyatlarni amalga oshiradilar.

Muammolarni guruhda hal qilish: Talabalar o‘rtasida guruh ishlari orqali birgalikda muammolarni tahlil qilish va muammolarga yechimlarni ishlab chiqish. Bu jarayonda har bir talaba o‘z fikrini erkin bildirishga va boshqalar bilan baham ko‘rishga o‘rgatiladi, bu esa analitik fikrlashni kuchaytiradi.

Kreativ o‘quv metodlari:Rangli fikrlash texnikalari: Talabalarga fikrlarini o‘zgacha tarzda, rangli diagrammalar yoki xaritalar yordamida ifodalashni o‘rgatish. Bu metod talabalarning analitik fikrlashini yengillashtiradi va murakkab tushunchalarni sodda shaklda tushunish imkonini yaratadi.

Ko‘rgazmali materiallar: Turli xil vizual materiallardan (grafiklar, diagrammalar, video materiallar) foydalanish, talabalar uchun analitik fikrlashni rivojlantiradigan imkoniyatlar yaratadi.

O‘ylash jarayonini tahlil qilish: Talabalarga o‘z fikrlarini qanday tashkil etganini va muammo yechish jarayonida qanday fikrlashni o‘rgatish. Bu metakognitiv yondashuv talabalarga o‘z fikrlash jarayonlarini yaxshilash va takomillashtirishga yordam beradi.

Akmeologik yondashuv asosida talabalarning analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari ko‘plab o‘quv jarayonlarida muvaffaqiyatli qo‘llanilishi mumkin. Bu metodlarni tatbiq etishda, har bir talabani o‘ziga xos individual rivojlanish yo‘lini tanlashga imkon berish muhimdir.Akmeologik yondashuv talabalarning rivojlanishini yangi bosqichga olib chiqishda samarali metodologiya hisoblanadi. Shaxmat o‘yini, analitik fikrlashni rivojlantirishda, strategik qarorlar qabul qilishda, va vaqtni samarali boshqarishda muhim vosita

bo‘lishi mumkin. Akmeologik yondashuv doirasida talabalarga o‘z salohiyatlarini to‘liq amalga oshirishga yordam beradigan metodlar, masalan, shaxsiy rivojlanish rejalari, muommoli o‘rgatish usullari, kreativ o‘quv metodlari, sinovlar va o‘z-o‘zini baholash, metakognitiv yondashuvlar va interaktiv o‘quv metodlari yordamida amalga oshiriladi. Bu yondashuv talabalarning umumiy rivojlanishiga katta ta'sir ko‘rsatib, ularga mantiqiy va analitik fikrlashni rivojlantirishda katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Shaxmatni yanada rivojlantirish va ommaviylashtirish hamda shaxmatchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4954 sonli Qarori. 2021-yil 14-yanvar.

2. Ж.Полгар, П.Труонг, Л.Горвиц «24 соатда шахмат ўрганиш», Т., 2015;

3. М.Муҳиддинов «Шахмат» Т., 1992;

4. Дж. Айдинау «Бобби Фишер идёт на войну», М., 2008;

5. M.Muhitdinov Shaxmat. Maktablarning shaxmatni endi o‘rgana boshlagan o‘quvchilar va kam malakali shaxmatchilar uchun qo‘llanma. Tuzatilgan va to‘ldirilgan nashri. – T.: “Sharq”, 2007 y